

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОНАННЯМ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ

Резніченко Г. С.

У статті проаналізовано міжнародні нормативно-правові акти, які передбачають необхідність залучення громадськості до виправлення засуджених, а також контролю громадськості за діяльністю установ виконання покарань. Проаналізовано чинне кримінально-виконавче законодавство на предмет визначення положень щодо участі громадськості у виправленні та ресоціалізації засуджених, а також контролі за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань.

Наведено досвід іноземних країн у напрямі громадського контролю під час виконання кримінальних покарань (Великобританія, Німеччина, Казахстан, Норвегія, Сінгапур, Бразилія). Доведено, що організації та громадяни, задіяні у цьому процесі, надають дієву допомогу особам, які відбувають або відбули покарання.

Доведено, що в Україні громадські організації активно приймають участь у процесі виправлення та ресоціалізації засуджених. Дослідження вчених доводять позитивне ставлення засуджених до участі громадськості у процесі їх виправлення та ресоціалізації, проте на законодавчому рівні не закріплено інструментів підвищення мотивації громадськості до участі у цьому процесі, зокрема, можливість фінансування діяльності громадських, неурядових організацій, що приймають участь у виправленні та ресоціалізації засуджених. Наведено приклади фінансового заохочення громадських організацій та фізичних осіб, які приймають участь у такій діяльності, використовуючи досвід Австралії (Австралійська премія за «Заслуги у запобіганні злочинності і насильству»), провінції Юкон (Канада) (Цільовий фонд для надання послуг потерпілим в межах запобігання злочинності та Молодіжний інвестиційний фонд), Польщі (пільги та переваги для роботодавців, які приймають засуджених осіб на роботу). Наведено пропозиції щодо вдосконалення кримінально-виконавчого законодавства у частині доповнення ст. 25 Кримінально-виконавчого кодексу частиною третьою, яка передбачатиме можливість для об'єднань громадян, засобів масової інформації, релігійних та благодійних

організації, окремих осіб в порядку, встановленому Кримінально-виконавчим кодексом і законами України, отримувати фінансову підтримку для надання допомоги органам та установам виконання покарань у виправленні засуджених і проведенні соціально-виховної роботи.

Ключові слова: виправлення, ресоціалізація, засуджений, громадський контроль, кримінальне покарання.

Reznichenko H. S. Some problems of public control of criminal penalties

The article analyzes international legal acts that provide for the need to involve the public in the correction of convicts, as well as public control over the activities of penitentiary institutions. The current penal legislation has been analyzed to determine the provisions for public participation in the correction and resocialization of convicts, as well as monitoring the observance of the rights of convicts in the execution of criminal sentences.

The experience of foreign countries in the direction of public control in the execution of criminal penalties (Great Britain, Germany, Kazakhstan, Norway, Singapore, Brazil) is given. It is proved that organizations and citizens involved in this process provide effective assistance to persons who are serving or have served their sentences.

It is proved that public organizations in Ukraine actively participate in the process of correction and resocialization of convicts. Research by scientists proves a positive attitude of convicts to public participation in the process of their correction and resocialization, however, at the legislative level there are no tools to increase the motivation of the public to participate in this process, in particular, the possibility of financing the activities of public, non-governmental organizations involved in the correction and resocialization of convicts. The author gives examples of financial incentives for public organizations and individuals participating in such activities, using the experience of Australia (Australian Crime and Violence Prevention Award), Yukon Province (Canada) (Trust Fund for the provision of services to victims within the limits of crime prevention and Youth Investment Fund), Poland (benefits and benefits for employers who employ convicts). Proposals are made to improve the penitentiary legislation in terms of supplementing article 25 of the Penitentiary

Code with part three, which provides for the possibility for associations of citizens, the media, religious and charitable organizations, individuals in the manner prescribed by the Penitentiary Code and the laws of Ukraine to receive financial support to assist the bodies and institutions for the execution of sentences in the correction of convicts and the conduct of social and educational work.

Key words: correction, resocialization, convict, public control, criminal punishment.

Постановка проблеми та її актуальність.

У Мінімальних стандартних правилах поводження з ув'язненими, прийнятих 30 серпня 1955 р. на Першому конгресі Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, вказується на необхідність залучення громадськості до виховання засуджених. Необхідність інформування громадськості про діяльність пенітенціарної системи та залучення громадськості добровільно працювати в пенітенціарних установах закріплено в Європейських пенітенціарних (в'язничних) правилах. Окрім цього, умови утримання ув'язнених та поводження з ними мусять бути предметом моніторингу з боку незалежного органу або органів, які публічно оприлюднюють результати моніторингу. Заохочується співробітництво такого незалежного моніторингового органу або органів із тими міжнародними інституціями, які вповноважені відповідно до закону відвідувати пенітенціарні установи [1]. Подібні вимоги закріплено у міжнародних нормативно-правових актах, які закріплюють міжнародні стандарти поводження з особами, до яких застосовані міри покарання, котрі не пов'язані з ізоляцією від суспільства (Розділ 17-19 Токійських правил, п. 51 Рекомендацій CM/Rec (2017) 3 про Європейські правила щодо громадських санкцій та заходів) [2; 3].

Громадський нагляд дає можливість засудженим зберігати соціально корисні зв'язки із суспільством, розвивати соціально корисні навички, розуміти свою роль у суспільстві, розраховувати на додатковий захист та контроль за дотриманням їхніх прав, свобод та законних інтересів, розраховувати на соціальну допомогу після відбуття покарання, розширення можливостей для контактів та підтримки і заохочення громади до внесення позитивного внеску в їх соціальну реінтеграцію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема громадського контролю під час виправлення, ресоціалізації засуджених та контролю за їхніми правами під час відбування кримінальних покарань у різних аспектах була предметом дослідження таких учених, як О.Г. Колб, В.Я. Коноп-

льський, О.О. Шкута, О.С. Турчина, М.М. Яцишин, О.І. Махніцький, К.Ф. Погребна та ін.

Мета статті - дослідити правову проблематику здійснення громадського контролю за виконанням кримінальних покарань у кримінально-виконавчому праві України як складового елемента.

Виклад основного матеріалу. Українське кримінально-виконавче законодавство враховує положення міжнародних нормативно-правових актів щодо необхідності громадського контролю під час виправлення та ресоціалізації засуджених. Так, згідно зі ст. 6 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі - КВК України), основним засобом виправлення та ресоціалізації засуджених, серед іншого, є громадський вплив. Участь громадськості під час виконання кримінальних покарань передбачена також у ст. ст. 1 та 5 КВК України; ст. 25 КВК України закріплює, що об'єднання громадян та засоби масової інформації, релігійні та благодійні організації, окремі особи в порядку, встановленому Кримінально-виконавчим кодексом і законами України, можуть надавати допомогу органам та установам виконання покарань у виправленні засуджених і проведенні соціально-виховної роботи. Окрім цього, може здійснюватися громадський контроль за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань, таких як громадські роботи, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі (глави 8, 13, 14, 19, 21), та під час застосування інституту умовно-дострокового звільнення від відбування покарання (глава 26) [4].

Для забезпечення громадського контролю за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 01.04.2004 № 429 «Про затвердження положень про спостережні комісії та піклувальні ради при спеціальних виховних установах», створюються спостережні комісії та піклувальні ради [5]. Аналіз чинного кримінально-виконавчого законодавства визначає такі суб'єкти здійснення громадського нагляду: спостережні комісії, піклувальні ради, об'єднання громадян, засоби масової інформації, релігійні та благодійні організації.

М.М. Яцишин зазначає, що спостережні комісії зазвичай складаються з представників громадських організацій, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та окремих громадян та займаються питаннями щодо організації громадського контролю,

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

допомоги у цих питаннях органам державної влади, організацією виховної роботи, соціальною адаптацією [6, с. 733].

Положення про спостережні комісії та піклувальні ради при спеціальних виховних установах детально роз'яснює права, обов'язки, завдання та повноваження таких рад. Піклувальні ради надають допомогу адміністрації виховної колонії з питань соціального захисту, поліпшення становища, дотримання прав, законних інтересів та вдосконалення навчально-виховного процесу засуджених [5].

Для з'ясування користі громадського контролю під час виконання кримінальних покарань доцільно звернутися до міжнародного досвіду. Так, у Великобританії при кожній тюрмі існують ради інспекторів, а у Німеччині - консультативні ради, типовими завданнями яких є: надання доповідей керівництву тюрми та пенітенціарної системи стосовно існуючих проблем та пропозицій щодо вдосконалення певних напрямів роботи, розгляд скарг, сприяння соціальній адаптації засуджених після звільнення та ін.

У Казахстані розглядається питання, чи варто розробляти і впроваджувати систему суспільної акредитації виправних установ, що базуються на міжнародних і національних стандартах менеджменту якості. Результати подібної акредитації повинні впливати на фінансування установ, заробітну плату їхніх співробітників, службове просування персоналу і навіть на вирішення питання про подальшу діяльність конкретної виправної установи, яка отримала низький рейтинговий бал під час оцінки якості роботи із засудженими, дотримання прав і свобод людини.

В інших країнах відмовилися від сугубо відомчого (державного) контролю за діяльністю виправних установ, замість нього були створені незалежні недержавні акредитаційні центри, наприклад Американська асоціація виправних установ.

Окрім того, у полі зору суспільного контролю повинні знаходитися не лише пенітенціарні установи, а й служби, що виконують альтернативні види покарань (служби пробації).

Даний вид контролю не можна звести до діяльності існуючих суспільно-спостережних комісій. Коло суб'єктів цивільного контролю має бути набагато ширше за рахунок представників правозахисних організацій, наукових кіл, релігійних об'єднань і благодійних фондів. Список суб'єктів суспільного контролю може бути відкритим. Такий контроль буде важливою переду-

мовою превенції жорстокого поводження і катувань [7].

Позитивний досвід закріплено у законодавстві Норвегії, де громадські організації надають звільненим особам тимчасове житло та вирішують проблеми з їх працевлаштування, при цьому постійно залучають колишніх засуджених до різноманітних тренінгів, на яких проводиться роз'яснювальна робота щодо цінностей життя, підвищується самооцінка осіб, виховується повага до соціуму та ін. [8, с. 9].

У Сінгапурі існує проєкт Yellow ribbon, у межах якого громадські та неурядові організації надають допомогу засудженим у пошуку роботи, місця проживання, відновленні соціальних зв'язків та отриманні нових професійних навичок.

У Бразилії у межах проєкту «Другий шанс» колишні засуджені допомагають особам, які звільнилися з місць позбавлення волі, знайти роботу [9, с. 219].

Незважаючи на те що у міжнародних нормативно-правових актах та національному кримінально-виконавчому законодавстві наголошується на необхідності та важливості залучення громадськості до процесу виправлення та ресоціалізації засуджених, різним є відношення до громадського нагляду та контролю з боку засуджених осіб та персоналу установ виконання покарань. Так, згідно з результатами дослідження, проведеного у 2018 р. О.С. Турчиною, 44% опитуваних засуджених найефективнішим засобом виправлення та ресоціалізації вважають громадський вплив. При цьому 64% опитаних співробітників установ виконання покарань заперечили, що громадський вплив є дієвим засобом виправлення і ресоціалізації засуджених [8, с. 1-2]. Таке позитивне відношення засуджених до участі громадськості у виправленні та ресоціалізації засуджених свідчить про те, що засуджені особи дійсно бачать позитивні результати такої діяльності, отримали допомогу чи потенційно можуть отримати допомогу від громадськості. Така ситуація повинна стати поштовхом до поширення діяльності щодо залучення громадськості до цього процесу. Сьогодні головним мотивом участі громадськості у такій діяльності є громадянська позиція, щире бажання надання допомоги особам, які її потребують. На законодавчому рівні закріплено право громадськості приймати участь у виправленні та ресоціалізації засуджених, здійснювати контроль за діяльністю органів та установ виконання покарань, але у нормативно-правових актах, які

регламентують таку діяльність, не закріплено жодного положення щодо заохочення до такої діяльності суб'єктів здійснення громадського нагляду та контролю. Із цього приводу доцільно звернутися до досвіду зарубіжних країн. Так, австралійська премія за «Заслуги у запобіганні злочинності і насильству» являє собою грошову винагороду, яку отримують за громадські ініціативи щодо запобігання злочинності у сільській та віддаленій місцевості, протидії жіночій та підлітковій злочинності.

У провінції Юкон (Канада) у місцевих мешканців є можливість звернутися за фінансовою допомогою до низки фондів, які фінансують діяльність із запобігання злочинності. Такими фондами є Цільовий фонд для надання послуг потерпілим у межах запобігання злочинності та Молодіжний інвестиційний фонд [9, с. 220].

У Польщі підприємець, який працевлаштовує осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі, отримує одноразову суму у розмірі 35% винагороди зайнятих осіб і після виконання певних умов може подати заяву на субсидію або позику; роботодавець звільняється від обов'язку сплачувати внески на медичне страхування за працевлаштування засудженого; роботодавець безкоштовно користується виробничими приміщеннями в установах виконання покарань; роботодавець має право подати заяву про зміну місця та виду роботи або про звільнення особи, позбавленої свободи; роботодавець має можливість отримання фінансування на діяльність, що веде до створення нових робочих місць для засуджених та захисту існуючих з Фонду професійної активації ув'язнених та розвитку тюремних установ [10].

В Україні громадські організації приймають участь у виправленні та ресоціалізації засуджених під час виконання кримінальних покарань, серед них: благодійна організація FREE ZONE, Міжнародний фонд «Відродження», Українська Гельсінська спілка з прав людини, громадська організація «Експертний центр з прав людини» та ін. Проте на законодавчому рівні не закріплено можливість фінансування діяльності цих та інших громадських, неурядових організацій, що приймають участь у виправленні та ресоціалізації засуджених.

Висновки. Отже, приймаючи до уваги, участь громадськості у виправленні та ресоціалізації засуджених, на законодавчому рівні доцільно розробити механізм фінансової підтримки участі громадських та неурядових організацій, фізичних осіб у цьому процесі, що підвищуватиме мотива-

цію вищезазначених суб'єктів приймати участь у такій діяльності. Для цього доцільно доповнити ст. 25 КВК України ч. 3. такого змісту: «Об'єднання громадян, засоби масової інформації, релігійні та благодійні організації, окремі особи в порядку, встановленому цим Кодексом і законами України, можуть отримувати фінансову підтримку для надання допомоги органам та установам виконання покарань у виправленні засуджених і проведеної соціально-виховної роботи».

Література

1. Європейські пенітенціарні (в'язничні) правила. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#top (дата звернення: 29.03.2022).

2. Токійські правила. URL: https://www.probation.gov.ua/wp-content/uploads/2019/04/01_%D0%A0%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%93%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97-%D0%90%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D1%97-%D0%9E%D0%9E%D0%9D-%E2%84%9645110_%D0%9C%D1%96%D0%BD%D1%96%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96-%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%BD%D1%96-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%BB%D0%B0-%D0%9E%D0%9E%D0%9D-%D1%83-%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE-%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%96-%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%B2-%D0%BD%D0%B5-%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%8F%D0%B7%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%85-%D0%B7-%D1%82%D1%8E%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%BD%D0%B8%D0%BC-%D1%83%D0%B2%D1%8F%D0%B7%D0%BD%D0%B5.pdf (дата звернення: 29.03.2022).

3. Рекомендації CM/Rec (2017) 3 про Європейські правила щодо громадських санкцій та заходів. URL: https://www.probation.gov.ua/wp-content/uploads/2019/04/Rec20173-CSM-and-commentary_%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%8E-%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%8E-%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BD%D1%82.pdf (дата звернення: 29.03.2022).

4. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 29.03.2022).

5. Про затвердження положень про спостережні комісії та піклувальні ради при спеціальних виховних установах : Постанова КМУ від 01.04.2004 № 429.

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/429-2004-%D0%BF#top> (дата звернення: 29.03.2022).

6. Яцишин М.М. Спостережні комісії як вияв форм народовладдя та представницької демократії у кримінально-виконавчому процесі України. *Форум права*. 2009. № 2. С. 728-737.

7. Громадський контроль за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань та шляхи його удосконалення. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_30687 (дата звернення: 29.03.2022).

8. Турчина О.С. Громадський вплив як один з основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2018. 19 с.

9. Колодязний М.Г. Реалізація стратегії громадського впливу на злочинність у зарубіжних країнах. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 129. С. 217-223.

10. Які умови для працевлаштування засуджених в Польщі? URL: <https://freezone.org.ua/yaki-umovy-dlya-pratsevlashtuvannya-zasudzhenyh-v-polshhi/> (дата звернення: 29.03.2022).

Резніченко Г. С.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
та кримінології
Одеського державного університету
внутрішніх справ